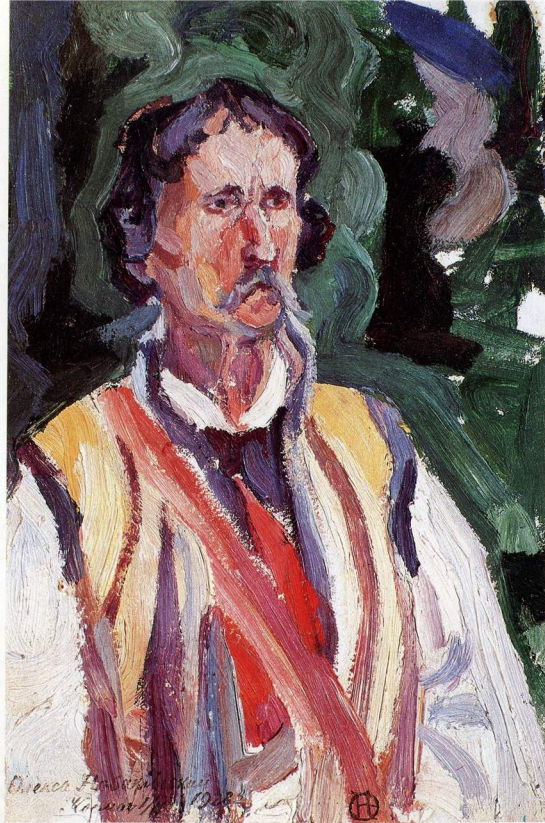

OLEXA NOVAKIVSKYJ

ZO SÚKROMNEJ ZBIERKY MYKOLU MUŠINKU

MÚZEUM MODERNÉHO UMENIA RODINY WARHOLOVCOV • SPOLOČNOSŤ ANDY WARHLOLA •
MEDZILABORCE • SLOVAKIA

ZOZNAM VYSTAVENÝCH DIEL

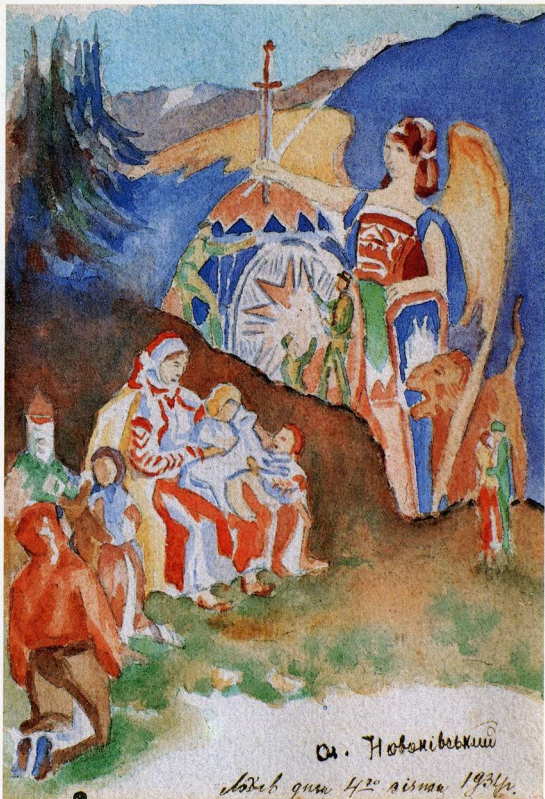
1. Portrét Sylvestra Holubovského, 1905, olej, plátno 72x73
2. Portrét Ivana Holubovského, 1905, olej, plátno 57x67
3. Portrét Halyny Holubovskej (?), olej, kartón, 97x57
4. Portrét Leontyny Gogulsej (?), olej, kartón 40x40
5. Portrét Jadvigy Holubovskej (?), olej, kartón 26x35
6. Krechovyči, 1909, olej, kartón 24x32
7. Zimná krajina I, 1909, olej, kartón 23x28,5
8. Zimná krajina II, 1909, olej, kartón 23x28,5
9. Kostol sv. Juraja vo Lvove, 1915, olej, kartón 13x20
10. Záhrada hriechu, 1921, olej, kartón 39x54
11. Perleťová obloha. Kosmač, 1925, olej, kartón 13x20
12. Zber zemiakov, 1926, olej, kartón 13x19
13. Modro-zelené hory, 1926, olej, kartón 16x20
14. Portrét Hucula, 1928, olej, kartón 20x13,5
15. Krajina Po zločine, 1930, olej, kartón 13x20
16. Ježišove srdce (?), olej, kartón 38x31
17. Západ slnka (?), olej, kartón 23x19
18. Hory (?), olej, lepenka 22x32,5
19. Záhrada I, (?), olej, kartón 14x20
20. Záhrada II, (?), olej, kartón 14x20
21. Horské kvety, (?), olej, kartón 19x13
22. Poľné ruže, (?), olej, kartón 20x12
23. Horský potok. (?), Olej, kartón 20x14
24. Autopotrét, 1911, olej, kartón
25. Procesia v Mohylách, 1911, olej, kartón

Portrét Hucula, 1928, olej, kartón,
20x13,5 cm

KRESBY

- 1.–3. Karikatúra I. Sviencyckého, 1919, ceruzka, papier 20x15
- 4.–5. Leda, 1924, perokresba 16x20
6. Portrét metropolitu Andreja Šepťyckého, 1931, perokresba 22x26
7. Náčrt veľkonočnej pohľadnice, 1931, akvarel, papier 17x20
8. Narodenie Ježiša, 1931, akvarel, papier 17x13
9. Karikatúra neznámeho, (?), perokresba 12x7
- 10.–11. Prebudenie, (?), ceruzka, papier 20,5x9; 21x12
- 12.–13. Svätá rodina, (?), perokresba 20,5x16; 20,5x16
14. Skica k obrazu „Jaroslav Osmomysl, (?), ceruzka, papier 19x16
15. Kompozícia s historickou tematikou, (?), Ceruzka, papier 17x19
16. Skica k „Prebudeniu“, (?), perokresba 20,5x16
17. Skica kompozície Vjazd Bohdana Chmelnického do Kyjeva, (?), perokresba 19x24
18. Skica portrétu Hvozdeckej, (?), ceruzka, papier 13,5x7,5
- 19.–21. Skica portrétu, (?), ceruzka, papier 10x8; 9,5x6,5; 11,5x6
22. Skica portrétu prof. Pancišina, (?), ceruzka, papier 10x8
23. Skica nástennej maľby pre panteón v Kyjeve, (?), ceruzka, papier 14x16,5
24. Skica portrétu H. Holubovskej, (?), ceruzka, papier 4,5x7,5
25. Intímny sen vďovca (náčrt), (?), ceruzka, papier 10x16
26. Šachová hra, (?), ceruzka, papier 4,5x7,5
27. Skica hlavy z profilu, (?), ceruzka, papier 13,5x8
28. Skica portrétu, (?), ceruzka, papier 9,5x7

Náčrt veľkonočnej pohľadnice, 1931, Akvarel, papier, 17x13 cm

Záhřada I, olej, kartón,
14x20 cm

Svätá rodina, perokresba,
20x16 cm

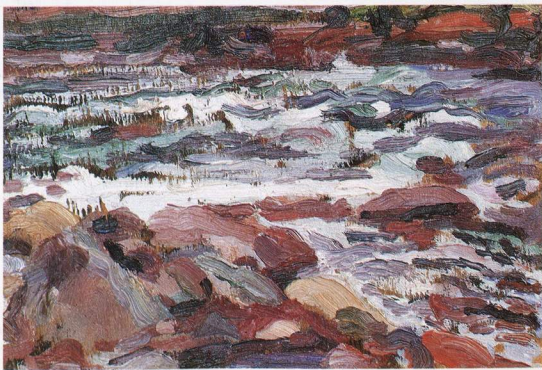
Skica k Prebudeniu,
perokresba,
20x16 cm

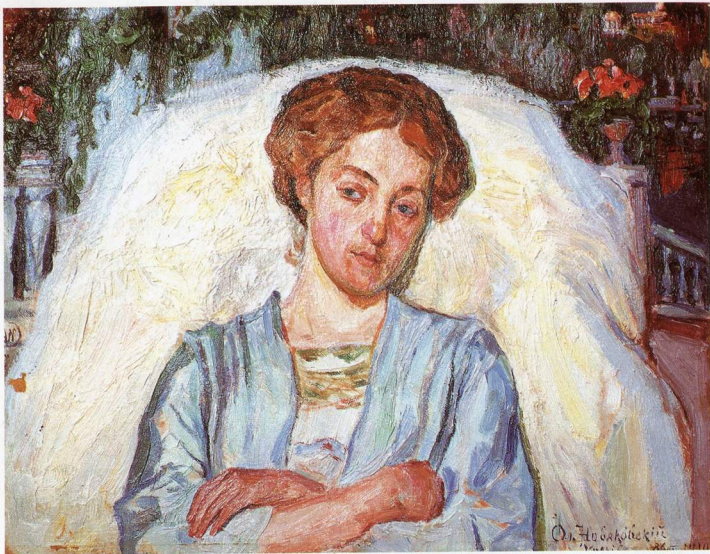

Perleťová obloha. Kos-
mač, 1925, olej, kar-
tón, 13x20 cm

Horský potok, olej, le-
penka, 20x14 cm

Portrét Jadvygy Holubovskej,
olej, kartón, 26x35 cm

Na 1. str.: Procesia v Mohylách,
1911, Olej, kartón

Katalóg výstavy obrazov Olexu Novakivského (zo súkromnej zbierky Mykolu Mušinku) pripravilo MÚZEUM MODERNÉHO UMENIA RODINY WARHOLOVCOV a SPOLOČNOSŤ ANDY WARHOLA v Medzilaborciach, Slovakia • Marec 1996 • Zodpovedná za vydanie Ing. Nataša Hrisenková, riaditeľka múzea • Zostaviteľ katalógu a komisár výstavy Dr. Michal Bycko • Reprodukcie diel Jaroslava Šurkala • Pre MMURW vydalo Vydavateľstvo ČUPER, Nám. legionárov č. 5, 080 01 Prešov, Slovakia, 1996, tel.: (091) 73 27 92 • Tlač: Tlačiareň Kušnír, združenie podnikateľov

MÚZEUM MODERNÉHO UMENIA RODINY WARHOLOVCOV • SPOLOČNOSŤ
ANDY WARHOLA V MEDZILABORCIACH • SLOVAKIA

ZACHRÁNENÁ PALETA

KATALÓG VÝSTAVY OBRAZOV

OLEXU NOVAKIVSKÉHO

ZO SÚKROMNEJ ZBIERKY MYKOLU MUŠINKU

KOMISÁR VÝSTAVY: Dr. MICHAL BYCKO

MEDZILABORCE • MAREC 1996
Vernisáž 8. 3. 1996
o 15.00 h

Rozhovor s Mykolom Mušinkom nielen o jeho zbierke obrazov O. Novakivského

Naša spoločnosť (nemám na mysli iba Spoločnosť Andy Warhola, ale komunitu Rusínov-Ukrajincov Slovenska) pozná PhDr. Mykola Mušinka, DrSc., ako vedeckého pracovníka a publicistu. Bibliografia jeho uverejnených prác predstavuje 36 samostatných publikácií (kníh, zborníkov a brožúr) a takmer tisíc vedeckých štúdií a populárnych článkov. Poznáme ho aj ako pedagoga, ktorý bol za svoje politické názory takmer dvadsať rokov vylúčený zo spoločenského života. Pracoval ako pastier hovädzieho dobytku na JRD a bol kuričom bytového podniku. Svojich názorov sa však nezriekol. Nezriekol sa ani tvorivej činnosti. Z jeho pastierskej koliby a kotolne vychádzali vedecké práce (publikované v zahraničí), ktorým závideli aj renomované nomenklatúrne kádre. Po novembrovej revolúcii roku 1989 sa M. Mušinka vrátil k vedeckej a pedagogickej práci na Univerzite P. J. Šafárika, bol zvolený za predsedu Asociácie ukrajínstov Slovenska a Ševčenkovej vedeckej spoločnosti. Nedávno založil nadáciu Karpaty, cieľom ktorej je vydávanie kníh s karpatistickou tematikou. Národná Akadémia vied Ukrajiny v Kyjeve mu za jeho vynikajúce výsledky v ukrajínistike ako prvému vedcovi zo zahraničia udelila hodnosť doktora filologických vied. Od roku 1990 je M. Mušinka profesorom Ukrajinskej univerzity v Mnichove, členom redakčných rád niekoľkých encyklopédií a vedeckých časopisov.

Oveľa menej známa ako výskumná činnosť M. Mušinku je jeho umenoveďná práca. Ani v tejto oblasti nie je jeho prínos zanedbateľný. Spomeňme aspoň nedávno vydanú monografiu o architektovi, grafikovi a umenovedcovi Volodymyroví Sičynskom, jeho štúdie o maliarovi Ivanovi Kulecovi, Vasilovi Kasjanovi, Ivanovi Marčukovi, Pavlovi Lopatovi, Petrovi Hulynovi, pražskej Ukrajinskej akadémii výtvarného umenia. V ústrednom ukrajinskom časopise **Obrazotvorčie mystectvo** (Výtvarné umenie) bol uverejnený aj Mušinkov článok o Andy Warholovi a našej galérii. Svojho času na západe veľký rozruch spôsobila viac ako 300-stраниčná kniha Exlibris ukrajinských disidentov 60. rokov, vydaná v roku 1972 v USA pod pseudonymom „Mykola Viruk“. Iba nedávno sa svet dozvedel, že pod týmto pseudonymom sa skrýva M. Mušinka („Viruk“ je opačný názov jeho rodnej obce – „Kuriv“).

Do povedomia milovníkov ukrajinského výtvarného umenia sa M. Mušinka zapísal ako majiteľ najväčšej súkromnej zbierky obrazov najvýznamnejšieho ukrajinského maliara-impressionistu Olexu Novakivského (1872–1935). Vo Lvove existuje samostatné Múzeum Olexu Novakivského. Toto múzeum usporiadalo v roku 1989 vo všetkých svojich priestoroch samostatnú výstavu zbierky M. Mušinku. Táto výstava bola predĺžená a namiesto jedného mesiaca trvala takmer pol roka. Nie s menším úspechom bola Mušinkova zbierka inštalovaná v ústrednej kyjevskej galérii – Národnom múzeu umenia a v Zakarpatskej oblasti galérii v Užhorode. V roku 1992 si túto výstavu zapožičali najvýznamnejšie ukrajinské múzeá a galérie v USA a Kanade. Obrazy O. Novakivského obdivovali milovníci umenia v New Yorku, Chicagu, Philadelphiai, Winnipegu a Toronte. Na Slovensku bola inštalovaná jediný raz – pri príležitosti 40. Slávnosti kultúry Rusínov-Ukrajincov vo Svidníku v roku 1994.

Na doplnenie aspoň niekoľko slov o maliarovi, ktorý na Slovensku nie je veľmi známy. **Olexa Novakivskij** sa narodil 14. marca 1872 na ukrajinskom Podolí, t. j. v kraji, skadiaľ, ako tvrdia povesti, knieža

Michal Bycko: Portrét Mykola Mušinku, 1995, linoleoryt

U Lvova, kde v roku 1923 za pomoci metropolitu Šeptyckého založil súkromnú vysokú umeleckú školu. Od roku 1926 jeho žiaci usporiadávali každoročné výstavy svojich prác. Sám Novakivskij inklinoval k impresionizmu i keď mu neboli cudzie ani iné moderné umelecké smery. Zomrel 29. augusta 1935 vo Lvove.

Hoci na rok 1996 nepripadá žiadne „akrúhle“ jubileum O. Novakivského, rozhodli sme sa usporiadať jeho výstavu práve teraz – rok po 60. výročí jeho smrti a rok pred 125. výročím jeho narodenia, teda uprostred dvoch životných jubileí významného umelca.

Inštalácia 53 originálov Olexu Novakivského v Múzeu moderného umenia rodiny Warholovcov v Medzilaborciach je desiatou (jubilejnou) výstavou ucelenej zbierky obrazov tohto zaujímavého ukrajinského maliara.

Návštevníkom ju chcem priblížiť prostredníctvom rozhovoru s majiteľom zbierky PhDr. Mykolom Mušinkom, DrSc., ktorého 20. februára t. r. ostávám 60 rokov svojho života. Je to do určitej miery aj jeho jubilejná výstava.

– Pán doktor, ako ste sa dostali k takej veľkej zbierke obrazov O. Novakivského?

– Bolo to na jar v roku 1968. Mój priateľ umelecký fotograf Taras Kuščynskij ma upozornil na zbierku rukopisov v pivnici jeho pražského bytu, ktorá sa tam zachovala po samorožde ukrajinského bibliografa, filatelistu a vydavateľa Eugena Vyrového v máji 1945 (vyskočil z okna 4. poschodia keď ho NKVD príšlo zatknúť). Bol medzi nimi aj 212-stránkový rukopis eseje Ivana Holubovského o živote a diele Olexu Novakivského. Pátranie po autorovi ma po niekoľkých rokoch priviedlo na Vianoce roku 1973 v Prahe dobrovoľne odišľa zo sveta. Keďže nemala ani deti, ani žiadnych príbuzných, celý jej majetok, vrátane obrazov Novakivského, pripadol štátu. Po obdržaní „expertíze“ boli obrazy ponúknuté (pochopiteľne bezplatne) Národnej galérii v Prahe ako obrazý neznámeho „ruského“ maliara-amatéra. Galéria ich odmietla. Ani predajne Starožitnosti neprejavili o ne záujem, než tieto obrazy sa 1. apríla 1974 dostali v Prahe na verejnú dražbu.

Vtedy som pracoval ako pastier jalovic na JRD v Kurove. Počítal som si peniaze od švagra Stefana Šoltésa a vybral sa do Prahy, že si

O. Novakivskij: *Autoportrét, olej, 1911*

kúpim aspoň jeden obraz Novakivského. Celú zbierku som už predtým poznal veľmi dobre. Na mieste som sa dozvedel, že som jediným záujemcom o kúpu týchto obrazov. Kúpil som ich všetky za „vyvolávaciu“ cenu, ktorá bola viac-menej symbolická. Úradník národnej výbory, šťastný, že sa tak rýchlo zbavil „balastu“, pridal k obrazom ešte písací stroj Mercedes s ukrajinskou klaviatúrou, dve sadrové sošky, sedem huculských suvenírov a celý kuľor rukopisov určených do zberu.

Na moju otázku, čo by sa stalo s obrazmi, keby som ich nekúpil, mi odpovedali, že aj tie by sa ocitli v zbere alebo na smetisku, pretože nie sú možné byť vyprázdnený od stanoveného termínu. (Chápte, v Prahe je bytová kríza!). Tiež mi vysvetlil, že plnoprávnym vlastníkom „hnutelnosti“ sa stanem až po uplynutí 14 dní, ak sa do toho času neprihlási žiadny zákonný dedič. Ešte pred uplynutím tejto doby som zavesil jeden obraz (Záhada hriechu) do svojej pastierskej koby na kurovskom pastvisku Hromadský. O dedičstvo sa neprihlásil nikto.

Neskôr som sa dostal do mesta Veľjpry pri Mariánskych Láznach, kde som získal ďalšie obrazy O. Novakivského. Posledné dva jeho obrazy, exponované na tieto výstavy – *Autoportrét* a *Procesia v Mohyle* pri Krakove mi doveziel prof. Vasyľ Markus z Chicaga v roku 1994 od príbuzných Halny Stonovej. Dostal som ich ako dar za rehabilitáciu ukrajinského geografa Stepana Rudnyckého od Rudnyckého dočry Emilie Holubovskej.

– *Ako je možné, že takéto vzácne obrazy, dokonca podpísané renomovaným umelcom, sa dostali na dražbu ako obrazy neznámeho maliara-amatéra? Veď aj laik musí poznať, že sú to profesionálne olejofabry, zreteľne signované.*

– Nezabúdajte, že to bol začiatok roku 1974, keď kulminovali „čistky“ v strane a spoločnosti. Bolo to vyvrcholenie tzv. „normalizácie“ a „konsolidácie“. Na zodpovedné miesta v kultúrnych inštitúciách (vrátane galérií) strana dosadila svojich ľudí – slepých vykonávateľov svojej vôle. „Expert“ Národnej galérie (jeho meno sa mi nepodarilo doposiaľ zistiť) nielenže sa nevynazl v umení, ale zrejme ani neovládabzuku. Pri určovaní základnej ceny bola pre neho rozhodujúca kvalita rámu. V „expertize“, ktorú som mal možnosť čítať, sa meno Novakivského vôbec nevyskytuje, ba aj na Vlastníckom liste, vystavenom na moje meno Finančným odborom ObNV v Prahe 4, tieto obrazy figurujú buď ako anonymné, alebo s poznámkou: „Signatura nečitelná“. Okrem toho, v česko-slovenskej spoločnosti po okupácii republiky roku 1968 panovali silné antisovietske tendencie: dosť bolo písané alebo podpísané abzuku sa považovalo za „ruské“ a „Rusov“ tu vtedy takmer nikto nemal rád. Preto aj obrazy podpísané abzuku, v tom čase vyvolávali skôr negatívnu reakciu.

– *A ako sa tieto obrazy Novakivského dostali do Prahy?*

– Bola to veľmi dlhá cesta, ktorej začiatok sa datuje prvými rokmi

nášho storočia. Novakivskij bol po ukončení Akadémie krásnych umení v Krakove (1900) v súlade s vtedajším spoločenským trendom silným zástancom russeuovskej teórie „návratu k prírode“. Za posledné peniaze si kúpil drevenú chatrč v obci Mohly pri Krakove (dnes je to súčasť areálu metalurgického kombinátu Nova huta). Tam o hlade a chlade 13 rokov maľoval moderné obrazy, ktoré nikto nekupoval. Keď v roku 1905 ochorel na akútny zápal slepého čreva, nemal sa za čo liečiť a vo vysoký horúčke doslova zomieral. V tomto stave ho celkom náhodou našiel krakovský lekár a milovník umenia Jozef Gogulskij, priviezol ho do nemocnice a pohotovou operáciou mu zachránil život. Pri lekárskom vyšetrení sa ukázalo, že zápal slepého čreva nebol jedinou chorobou Novakivského. Organizmus maliara bol od neustáleho hladovania na hranici fyzického vyčerpania. Chytila sa ho tuberkulóza, ktorej sa bolo možné vyhnúť iba výerka výdatnej strave a pomocou dlhodobého pobytu na čerstvom vzduchu. Ani jedno ani druhé však Novakivskij nemal.

V tom čase žil v byte u Jozefa Gogulského brat jeho manželky Ivan Holubovskij – študent Právnickej fakulty Jagelonskej univerzity v Krakove. Tiež bol veľkým milovníkom (ako aj dobrým znalcom) moderného umenia. Na prvý pohľad pochopil veľkosť Novakivského a spriatelil sa s ním na celý život. Novakivskému (ako väčšine maliarov) takmer stále chýbali peniaze. Holubovskij ako úspešný advokát mal vždy dosť. Vzájomne sa dopĺňali. Keď bol na dne Olexa, počul si od Ivana a do zálohy mu dal nejaký obar. Peniaze takmer nikdy nevrátil, nuby obrazy zostávali majetkom veriteľa. Okrem toho Novakivskij priateľovi často venoval obraz k narodeninám, meninám, alebo ako odmenu za nejakú službu. Keď spolu sedeli pri pohári vína, Novakivskij pri rozhovore takmer vždycky niečo maloval a svoje skice hneď zahadzoval. Ivan ich pozberal a odložil. Takto sa Holubovskij stal majiteľom veľkej zbierky originálov Novakivského, ktorý v roku 1935 zomrel doslova v jeho náručí.

Keď Nemci v roku 1943 poslali Holubovského na nútené práce do bavorského mesta Chemnitz (ako civilného advokáta), zbral si so sebou aj zbierku obrazov Novakivského. Tam pri bombardovaní prišiel o celý svoj majetok (dokonca mu zabil jedného syna). Zbierka obrazov Novakivského akoby zárazkom zostala nepoškodená. Po vojne ju previezol do západných Čech a pred smrťou v testamente venoval svojej jedinej dočre Halny, žijúcej v Prahe.

– *Prečo pani Halyna spáchala v roku 1973 samovraždu?*

Aj keď sa to môže zdať paradoxné, na vine je okupácia Prahy v roku 1968. Manžel Halny Vladimír Ston-Battarovič bol nielen dobrým lekárom, filatelistom a numizmatikom, ale aj vynikajúcim spevákom, hudobníkom a skladateľom. Komunistickej režim nemal rád, ale opustiť ho nemohol. Na Západ, kde mal veľa priateľov, ho nepúšťali ani len na návštevu, aby nevyzradil „vojenské tajomstvo“ (istý čas slúžil v armáde ako lekár). V lete 1968, keď už bol na starobnom dôchodku, dostal od československých orgánov povolenie na legálne vyšahovanie do USA, kde mu ponukli miesto umelckého vedúceho poloprofesionálneho speváckeho súboru a učiteľa na ukrajinskej hudobnej škole. Veľmi sa na túto prácu tešil, pochopiteľne, aj s manželkou Halnou. Keď mali všetko zbalené, do Prahy vtrhli sovietske tanky a legálny výjazd do USA bol manželom Stonovcom zmarený. V októbri 1968 roztržili Vladimír spadal v Prahe pod elektrickú a zomrel. Neskôr sa do USA vyšahovala sama Halyna. Nezvykla si tam a vrátila sa späť:

Odíša k prizubným do Krakova, ale ani tam si nemohla zvyknúť. Vrátila sa do Prahy a v štádiu hlbokej duševnej depresie si pustila plyn. Mala 62 rokov.

Osobne som adresu Halny získal po niekoľkoročnom pátraní pár týždňov pred jej smrťou, lenže môj list ju už nezastihol. Vrátil sa s poznámkou: „Adresátka zemfela“. Hneď som cestoval do Prahy, aby som sa aspoň niečo dozvedel o jej otcovi, autorovi zaujímavej rukopisnej práce o Novakivskom. Oficiálne mi otvoril jej úradne zapečatény byt (dedičné konanie ešte nebolo ukončené) a ja som zažil šok. Halynin bol tak skutočnou galériou obrazov Novakivského, rozoznateľných už na prvý pohľad.

– *To všetko znie ako fantastická detektívka. Zbierka Novakivského obrazov však nie je fantáziou, ale reálnou skutočnosťou. Mohli by ste ju aspoň stručne charakterizovať?*

– Nielen ja, ale ak renomovaní znalci tvorby Novakivského, ako napríklad, jeho žiak Svyatoslav Hordynskij z USA alebo Volodymyr Ovsijčuk z Ukrajiny za najvýznamnejšie považovali súbor portrétov rodiny Holubovských. O každom z nich by sa dala napísať samostatná štúdia.

Ke to napríklad portrét veľkostatkára Silvestra Holubovského, ktorý poskytol chorému Novakivskému osemmesačný pobyt na svojom majetku v Brošneve, kde sa maliar zotavoval po operácii a namaloval množstvo obrazov. Tam sa dostal do akési extázy. Keď už nemal na čom maľovať, maľoval na opačnej strane už hotových obrazov. V mojej zbierke sú tri takéto obrazy. Silvester Holubovskij mu stvoril ideálne podmienky pre tvorbu. Maliar sa mu odvádzal niekoľkými portrétmi. Jeden z nich je aj v stájej expozícii Múzea Novakivského vo Lvove (pôvodne bol vystavovaný pod názvom Portrét starca).

Jeho syn Ivan Holubovskij, o ktorom som sa už zmienil, bol skutočným svetákom. V roku 1905 ukončil Krakovskú univerzitu, o dva roky neskôr sa stal doktorom práv, pracoval u niekoľkých advokátov Haliče, neskôr sí v Krakove a Lvove založil vlastnú advokátske kancelárie. Miloval umenie, literatúru (sám po druhej svetovej vojne napísal niekoľko zaujímavých spomienkových kníh i keď žiadnu z nich neuverejnil), ale aj ženy, víno, zábavu. Oženil sa s mniškou z kláštora – Polkou Hedvikou Grebowcovou, ktorá si celý život vyčítala, že ju Pán Boh potrestal „neverným manželom“ preto, že porušila obojstranný sľub. Jej portrét sa tiež nachádza vo vystavovanom súbore.

Je tu aj portrét ich dcéry – baletnej tanečnice Halny Holubovskej z roku 1928, zamilovanej do umenia, ale aj do svojho manžela. Aj tento portrét je známy vo viacerých variantoch. Jeden z nich (z Múzea Novakivského) bol viackrát publikovaný. Podľa neho som identifikoval Halnyu.

Pozornosť si zasluží aj autoportrét Olexu Novakivského z roku 1911, grafický portrét Iovského metropolitu Andreja Šeptyckého, ktorý bol natoľko fascinovaný tvorbou Novakivského, že po zhladnutí jeho prvej personálnej výstavy r. 1912 mu dal do dispozície celú svoju rezidenciu (naproti Katedrále sv. Juru), aby tam založil vysokú umeleckú školu (akadémiu). Škola O. Novakivského bola v rokoch 1923-35 najvýznamnejšou umeleckou školou na západnej Ukrajine. Dnes je v nej Múzeum Novakivského.

Zaujímavé sú aj drobné krajinaľby, žánrové obrazy (Zber zemiakov, procesia v Mohylách), ale tiež skice namalovaných aj nenamalovaných obrazov, ktoré umožňujú divákovi nazrieť do tvorivej kuchyne umelca. Z týchto prípravných materiálov by som chcel upozorniť na

dve skice k obrazu Svätá rodina, olejový náčrt obrazu Ježišovo srdce, ktorý získal na celospoločnom anonymnom konkurze prvú cenu.

Vtipné sú aj karikatúry na lariona Sviencyckého, ktorý bol kritikom modernej tvorby Novakivského. Maliar na každú jeho kritiku reagoval karikatúrou. Na výstave sú aj vzácne memoárové pamiatky pripomínajúce Novakivského: paleta, štetce, ktorými maliar maľoval posledný svoj obraz tesne pred smrťou, fotografie, listy a pod.

– *Terajšia výstava Vašej zbierky je desiatou v poradí. Ktorej z tých predchádzajúcich si Vy, ako majiteľ zbierky, vážite najviac?*

– Bezpochyby prvú – v Múzeu Olexu Novakivského vo Lvove (1990). Výstava bola inštalovaná v priestoroch, lekárska bola značná časť obrazov namalovaná. Pri príležitosti výstavy bol vydaný veľmi pekný katalóg s reprodukciami 18 vystavovaných diel, ktoré z originálov urobil fotograf Jaroslav Šurkala. Otvoril ju vnuk Novakivského Andrej – riaditeľ Múzea výtvarného umenia vo Lvove a s príhovorom na vernisáži vystúpil aj syn Novakivského Olexij, lekárska a dlhoročný vážen sibírskeho táborov. Na otvorení výstavy bola prítomná elita ukrajinskej kultúry – vedci, spisovatelia, politici, umelci; boli tu predstaviteľia tlaču, rozhlasu, televízie. Tam som si po prvýkrát uvedomil skutočný význam svojej zbierky a veľkosť Novakivského.

– *Majú Vaše výstavy aj nejaký finančný efekt?*

– Absolútne žiadny. Ani na Ukrajine, ani v USA, ani v Kanade som za zapožičanie zbierky nedostal ani najmenšiu finančnú odmenu. Naopak, vo väčšine prípadov som z vlastných prostriedkov hradil prepravu obrazov, colné poplatky a pod.

– *Nedošlo pri doterajších výstavách k poškodeniu alebo k strate nejakého obrazu?*

– K poškodeniu dochádza predovšetkým pri doprave. Sú to väčšinou drobné poškodenia. Skutočný šok som zažil v Kanade. Tam sa mi stratili všetky obrazy Novakivského a stalo sa to takto:

Celú zbierku – 50 obrazov bez rámov – som zaball do veľkej krabi-

Vernisáž výstavy O. Novakivského vo Lvove, 1990. Sprava: M. Mušinka, I. Kalynec, S. Kyščak, M. Kyščaková, M. Mušinková, I. Marčuk, A. Vanatová, I. Gereta, O. Novakivskij, M. Bajková

ce, na colnici v Prešove mi ju uradne zapečatili a v Bratislave na letisku sa mi ju podal ako spolubatožinu do Toronta s ďalším kufrom. Bez akéhokoľvek poistenia. Po prilete do Toronta mi kufor vydali a krabice s obrazmi nebolo. Telefonovali a faxovali na prestupné stanice do Bratislavy, Prahy, Montrealu, do cieľovej stanice lietadla – New Yorku – nikde ani stopy po obrazoch.

Nikomu nepriam prežiť to, čo som prežíval ja. Na piaty deň mi oficiálne oznámili, že pátranie po zásielke je bezvýsledné. ČSA mi v zmysle platných predpisov uhradí po 5 \$ za kilogram, teda spolu 150 amerických dolárov za 50 obrazov mimoriadnej hodnoty!

Na šiesty deň sa zásielka našla. Omylom ju zaviezli do New Yorku a pretože to nebol kufor, ale papierová krabica, ku ktorej sa nikto nehliasi, uskúdlili ju v tovaremov sklade spolu so zásielkou pizenského piva, kde ju nikto nečítal. Pivo si zakazníci rozobrali a krabica s obrazmi zostala osirotená sama. Nikto o ňu neprevjal záujem. Pracovníci newyorského letiska na základe adresy vo vnútri zásielky kúpili, že ide o ukrajinské obrazy, preto ich ponúkli Ukrajinskému múzeu v New Yorku. Takto výstava Novakivského namiesto v Toronte bola najprv inštalovaná v New Yorku.

– *Čo Vás vedie k tomu, že i po takých vyložene zlych skúsenostiach bezplatne zapožičiavate obrazy Novakivského na výstavy?*

– Možno že to bude znieť ako fráza, ale ináč to povedať neviem. Je to láska k umeniu a úcta k tvorbe Novakivského, ktorý tvoril vo veľmi ťažkých podmienkach, aby pozdvihol ukrajinské umenie na vyšší stupeň. Bolo mi ľúto, že jeho tvorba bola dlhé roky „uväznená“ v stenách bytov Ivana a Hedvigy Holubovských, Vladimíra a Hálmy Stonových a nakoniec v mojom malom prešovskom byte (väčšinou nie na sténoch, ale v krabicach a kufroch). Sníval som o čase, keď budem môcť tieto vzácne obrazy ukázať svetu a som rád, že taký čas nadišiel a že prostredníctvom obrazov Novakivského môžem vo svete popularizovať ukrajinské umenie.

– *Ako sa k tvorbe Novakivského stala sovietska vláda?*

– Novakivský sa narodil na východnej Ukrajine (vo Vynnyckej oblasti), ktorá sa po roku 1918 ocitla v sovietskom Rusku), avšak celý život prežil ako emigrant v Krakove a Lvove, teda v Rakúsko-Uhorsku a Poľsku. Celá jeho tvorba je ladená nacionálne – ukrajinsky. Z jeho školy vyšli vynikajúci ukrajinskí maliari, z ktorých väčšina počas druhej svetovej vojny emigrovala na Západ. Keď k tomu pripočítame skutočnosť, že tútorom Novakivského a jeho školy bol sám metropolitan Šepčynský, nemožno si diviť, že Sovietski Novakivského v láske nemali. Považovali ho za buržoázneho nacionalistu a v roku 1952 takmer všetky jeho obrazy, nachádzajúce sa v Lvovských múzeách a galériách komisionálne spálili v kotolni Štátnej vedeckej knižnice. Zachoval sa iba protokol o tomto barbarskom čine so zoznamom a presným popisom spálených diel. Boli medzi nimi skutočne skvosty svetového umenia, ktoré mohli byť ozdobou ktorokoľvek obrazárne na svete.

Lenže v roku 1972 medzinárodná organizácia UNESCO pri príležitosti 100. výročia narodenia O. Novakivského, zaradila jeho meno do zoznamu najvýznamnejších kultúrnych osobností celosvetového významu. Rok 1972 sa stal rokom Olexu Novakivského. Sovietska vláda chcela ukázať Západu, že i ona si váží všeobecne uznaného maliara a dala súhlas na zriadenie jeho memoralióno-umeleckého múzea vo Lvove. Bola to filiálka Múzea ukrajinského umenia. Takmer všetky

obrazy pre toto múzeum poskytl synovia Novakivského ako zákonití dediči jeho pozostalosti. Dnes je to najvýznamnejšie centrum ochrany a výskumu tvorby znáameho ukrajinského maliara. Vedie ho vynikajúca „novakivskoložka“ Luba Vološynová.

– *Predali ste už nejaký obraz Novakivského zo svojej zbierky?*

– Nie. Priznám sa, že pred vernisážou výstavy v Toronte som mal nutkanie vyhovieť žiadosti organizátorov a dať jeden obraz Novakivského na licitáciu, ale môj najmladší syn Oles, ktorý ma na vernisáži zastupoval, s tým nesúhlasil. Myslim si, že mal pravdu.

Pravda, jeden obraz som predsa len predal. Bolo to v roku 1980. Pani Dolnycká (dcéra môjho bývalého profesora Ivana Paňkvečyča) chcela urobiť radosť svojmu manželovi Ilarionovi Dolnyckému, veľkému čitateľovi Novakivského, mužovi na mňa obrátiť, či by som jej nepredal jeden z jeho obrazov. S ťažkým srdcom som jej predal olejomalbu Záhrada v kvete. Po smrti manželka mi ju vrátila spolu s inými cennými obrazmi, takže moja zbierka je zase „kompletná“.

– *S akým cieľom ste kupovali a rozširovali zbierku obrazov Novakivského?*

– Keď som ju získal, túžil som ju venovať Múzeu Olexu Novakivského vo Lvove. Ale predtým som chcel, aby Ukrajina vedela o mojom objave neznámych obrazov Novakivského. V roku 1977 som poslal synovi Novakivského Jaroslavovi krátky článok o svojej zbierke s reprodukciami niekoľkých obrazov. Za uverenie toto článku (so mojim menom) som ponúkol tri obrazy Novakivského. Nepochodil som. Iba neskôr som sa dozvedel, že KGB v Kyjeve ešte v roku 1972 vypracoval zoznam päťdesiatich najbezpečnejších ukrajinských buržoáznych nacionalistov, kontrarevolucionárov a antisovietskych živlov, mená ktorých sa v žiadnom prípade nesmeli objavíť v tlači. Tento zoznam bol odovzdaný cenzúre a po stránkovej linke aj všetkým redakciám od ústredných denníkov až po okresné a miestne noviny. Napriek prísnemu utajeniu dostal sa do rúk disidentov a bol publikovaný v „samvydave“ a západnej tlači. Nuž, a bolo na ňom moje meno. Jediné z Česko-Slovenska.

Pochopil som, že anonymným darovaním obrazov na Ukrajinu nič nedosiahnem. A priznám sa, že týmto gestom som chcel upozorniť nielen na Novakivského, ale aj na seba. Dokázal tým, čo ma doma presnasledovalo, že nie som ani kontrarevolucionár, ani protisovietsky živel, ani nacionalista. Veď obrazy by som venoval sovietskej Ukrajine. Chcel som priniesť straníckemu funkcionárovi, ktorý v Košiciach rozchodil o mojom osude (každý sme mali svojho čerňového „anjela-strážcu“) noviny so svojím článkom, resp. článkom o mojom nežistom dare a povedať: „Požite sa, Sovietsi ma publikujú v ústrednej tlači, považujú ma za bádateľa, ktorý zachránil pred zničením vzácne obrazy, a vy ma nútíte páť dobytok alebo pracovať na kotolni a moje články zakazujete uverejňovať aj v Novom Žytivji!“ Naivne som veril, že takýmto gestom zabijem dve muchy: spragogujem tvorbu Novakivského a dostanem sa na miesto, zodpovedajúce mojej kvalifikácii. Lenže vládnica nomenklatura v Kyjeve, Lvove, Košiciach a Prešove pochopila plno môj zámer a v zárodku ho prekázala.

Po desiatich rokoch, keď už Gorbačovova „perestrojka“ bola v plnom prúde a aj v Česko-Slovensku rehabilitácia disidentov (vrátane mňa) bola iba otázkou času, Lovu prevjal eminentný záujem o zbierku. Vtedy som už obrazy venovať nemohol, lebo každý z nich

bol na česko-slovenskej colnici evidovaný a ja som sa kauciou zaviazal, že celú zbierku doveziem späť, čo som aj urobil. To sa opakovalo po každej zahraničnej výstave.

– *Čo chcete urobiť so svojou zbierkou v budúcnosti?*

– *Neviem.* Chcel by som, aby bola zachovaná v nejakej obrazárni ako jeden celok a aby bola prístupná verejnosti. Zatiaľ takúto galériu nepoznáam. Snáď moji synovia nájdu pre ňu náležité uplatnenie.

– *Na začiatku nášho rozhovoru ste spomínali rukopis práce Ivana Holubovského, ktorý vás priviedol na stopu obrazov Novakivského. Aký je osud tohto rukopisu?*

– Už pred mnohými rokmi som ho zapožičiľ príbuzným Novakivského do Lvova. Tí ho odovzdali do múzea Novakivského, kde sa nachádza dodnes. Využíva sa iba sporadicky, v štúdiách o Novakivskom, takmer vždy anonymne, bez odvolania sa na prameň. Medzi časom v západoeurópskom meste Vejprty, na samej hranici s Nemeckom, sa mi podarilo objaviť bohatú rukopisnú pozostalosť Ivana Holubovského, obsahujúcu aj druhý, oveľa podrobnejší a prepracovanejší rukopis jeho dokumentárnej eseje **Rozmachom mohutných krídel** (256 strán). Niektoré kapitoly z nej som publikoval, celé dolo prepisal na stroj, zredigoval a odovzdal do tlače. Mala ho vydať Ševčenkova vedecká spoločnosť v New Yorku ešte v roku 1987. Kládne hodnotenie dal tomuto rukopisu už spomínaný historik umenia Svjatoslav Hordynský, ktorý prisľúbil, že ho jazykovo upraví (na Západe sa dodnes používa iný ukrajinský pravopis ako na Východe), opatrí doslovom a pripraví jeho knižné vydanie v edícii **Zapsky Naukovocho tovarystva im. Ševčenka**. Všetky tieto snahy a predsvzatia boli pozastavené revolučnými udalosťami vo východnej Európe. Na Ukrajinu bola v roku 1989 znovu obnovená Ševčenkova vedecká spoločnosť (dovtedy považovaná za „baštu ukrajinského buržoázneho nacionalizmu“), takže celá pomoc tejto západnej organizácie bola venovaná Ukrajinu.

Na Ukrajinu v tom čase rehabilitovali Hordynského, usporiadali personálnu výstavu jeho vlastných diel, vydali mu dve knihy, pozvali ho na „prednáškové turné“ po Ukrajine atď. Všetko toto pohltilo celý časový priestor viac ako 80-ročného vedca, básnika a výtvarníka, ktorý medzi časom zomrel.

Môj rukopis eseje Holubovského sa v New Yorku stratil a dodnes nenašiel. Samozrejme, že vlastný originál. Ak by sa našiel vydavateľ, v krátkom čase ho môžem priripovať do tlače znovu. Mám hotový aj ilustračný materiál vrátane diapozitívov všetkých obrazov Novakivského zo svojej zbierky, komentovaných v rukopise Holubovského. O mojej úvodnej štúdií (kópia ktorej sa tiež nachádza u mňa) sa Hordynský vyjadril, že na nej nie je treba nič meniť. Domnievam sa, že knižné vydanie rukopisu Holubovského Rozmachom mohutných krídel by bolo znaným obohatením ukrajinskej memoárovej literatúry a ume-novedy.

– *Stále hovorme iba o Novakivskom a jeho zbierke. Vo vašej súkromnej galérii to zrejme nie je ojedinelá zbierka. Mohli by ste prezradiť niečo o iných cenných obrazoch svojej kolekcie?*

– Zbierka obrazov Novakivského je v mojom byte najdôležitejšou, avšak nie jedinou. Vlastním aj iné skvosty. Snáď najporozhodnejším je olejový portrét ukrajinského národopisca Volodymyra Hnafuka, nama-

lovaný predstaviteľom ukrajinskej modernej Mychajlo Bojčukom. Venovala mi ho Hnafukova dcéra Alexandra, žijúca v Paríži. Ako je známe, Bojčuk sa v 20-tých rokoch vrátil z emigrácie na sovietskú Ukrajinu, kde rozvinul minoriadne veľké výtvarnú činnosť, predovšetkým v monumentálnej tvorbe. V 30. rokoch ho bolševici vyhlásili za nacionalistu a dekandenta a po niekoľkých rokoch vyhánia ho popravili zastrelím. Jeho skupinu, vyhlásenu za „bojčukistov“, dlhé roky väznili na Sibíri. Celá tvorba Bojčuka bola fyzicky zničená. Dnes je M. Bojčuk plne rehabilitovaný, avšak z jeho tvorby sa na Ukrajinu takmer nič nezachovalo.

Portrét Hnafuka, ktorý visí nad mojim pracovným stolom, je ojedinelou ukážkou tvorby najvýznamnejšieho maliara východnej (sovietskej) Ukrajiny 20.-30. rokov.

Iný osud štúdií ďalšieho ukrajinského maliara Vasyfa Kasijana. Aj ten, ako aj Bojčuk, získal vzdelanie v západnej Európe. Po ukončení praxe Akademie výtvarných umení (grafická trieda Maxa Švabinského) sa v roku 1927 vrátil z emigrácie domov – na sovietskú Ukrajinu, kde sa podobne ako Bojčuk zapojil do obrodenia ukrajinského umenia. Bol však oveľa opatrnejší. Keď sa roztrýpá nevidaný terč voči ukrajinskej inteligencii, začal maľovať portréty Lenina, Stalina, šťastný život v kolchozoch atď. To mu zachránilo život, vyneslo niekoľko Stajniňových a Leninových cien, tiež iných vysokých vyznamenaní a umožnilo tvoriv. A tvorba Kasiana (ak si odmyslíme výššie uvedené „dane“) bola skutočne pozoruhodnou. Vlastním päť jeho obrazov z rôznych období. Najvýznamnejším je grafika „Golgota“ z roku 1923, zobrazujúca utrpénie Ukrajiny. Kasijan na nej zobrazil celú svoju rodinu – otca, matku, bratov, sestry, ba aj seba samého ako kľáč na kolienach a modli sa. Je to jeden z jeho prvých autoportrétov. Tento veľkoplošný grafický obraz je v súčasnosti na výstave, venovanej 100. výročiu narodenia V. Kasijana v Kyjeve. Veľkú umeleckú cenu majú i obrazy Ivana Truša, Ivana Ivanca, Ivana Kuleca, Mykola Ivasjuka, Mykola Feduka, Mykola Kryčevského, Juliana Paňkevčyča, Ivana Marčuka, Opanasa Žalvachy, Mychajla Romanyšyna a mnohých iných maliarov.

– *Vidíte niečo spoločné medzi Olexom Novakivským a Andy Warholom?*

– Sú to umelci rôznych období, pôsobiaci v odlišných podmienkach, prívratníci rôznych umeleckých smerov. A predsa majú niečo spoločné. Mám na mysli nielen ich spoločný národný koreň, ale predovšetkým vývoj ich osobnosti. Obaja boli vychovávaní v cudzom prostredí, Olexa – v poľskom, Andy – v americkom. Obaja mali hlbokú úctu k tradíciam, a ... k ženám: Olexa k svojej manželke, Andy – k matke. Obaja videli „vystredný“ spôsob života – Olexa v Krakove a Lvove, Andy – v New Yorku. Obaja boli posadnutí procesom hľadania vlastného umeleckého prejavu – Olexa v impresionizme, Andy – v pop-arte. Obaja sa ešte za života dočkali všeobecného uznania, hoci tvorbou obidvoch bola mnohokrát spochybňovaná. Napriek tomu, po smrti každému z nich zriadili memorálne múzeum – Olexovi vo Lvove, Andymu – v Medzilaborciach.

Aj keď svetová popularita Andyho Warhola je omnoho väčšia ako Olexu Novakivského, vonkoncom to neznamená, že by tvorba Novakivského bola menej významnou. Osobne považujem za šťast, že môžem ukázať aspoň nepatrnú časť z bohatej tvorby „búrliváka“ Novakivského v múzeu nie menšieho „búrliváka“ Warhola.

Zhovárval sa Dr. Michal Bycko